

від 0,50 до 0,90 — низький;
 від 0,90 включно до 1,10 включно — середній;
 від 1,10 до 1,50 — високий;
 понад 1,50 включно — дуже високий.

Інтервали груп були відібрані за критерієм симетричності значень коефіцієнта локалізації стосовно 1, яка характеризує абсолютно рівномірний розподіл. Зокрема, для групи регіонів із середнім рівнем локалізації були визначені межі 90 – 110%. Тобто, в цю групу потрапили регіони, для яких значення коефіцієнтів локалізації відхиляються від 1 не більш, ніж на 10%.

Результати групування оформимо у вигляді табл. 1, що наведена нижче.

Таблиця 1

Розподіл регіонів за ступенем локалізації інвестицій щодо ВДВ

Ступінь локалізації	Роки							
	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Дуже низький ($\leq 0,50$)	—	—	—	1	2	1	—	—
Низький ($0,50 < X \leq 0,90$)	9	11	11	11	12	11	13	13
Середній ($0,90 \leq X \leq 1,10$)	14	12	12	11	8	7	6	6
Високий ($1,50 > X > 1,10$)	4	3	2	2	3	6	7	6
Дуже високий ($\geq 1,50$)	—	1	2	2	2	2	1	2

На підставі даних табл. 1 маємо змогу зробити деякі висновки стосовно змін в локалізації інвестицій по регіонах протягом 1996 – 2003 рр. У 1996 р. половина усіх регіонів отримала значення коефіцієнта локалізації на рівні 0,90 – 1,10, тобто середньому. Отже, в кожній другій області України було освоєно частку інвестицій, більш-менш пропорційну до частки їх доданої вартості. У наступні роки число регіонів із середнім ступенем локалізації переважно скорочувалося. У 1999 р. їх налічувалося 11, а у 2002 – 2003 рр. найменше за весь період спостережень — лише 6. Чисельність групи з високим та дуже високим рівнями локалізації інвестицій, навпаки, зростала з року в рік. За підсумками 1999 – 2001 рр. з'явилися регіони, в які було інвестовано частку інвестицій, принаймні вдвічі меншу за частку регіональної ВДВ (Житомирська, а у 2000 — ще й Чернівецька області). Загалом кількість регіонів, в яких питома вага інвестицій становила менше 90% від питомої ваги ВДВ, після 1999 р. не була нижчою цифри 12.

Узагальнюючу оцінку пропорційності двох розподілів дає коефіцієнт концентрації, який показує ступінь відхилення розподілу інвестицій щодо розподілу ВДВ. Як свідчать дані табл. 2, концентрація розподілу інвестицій між регіонами зростала (з 0,054 у 1996 до 0,141 у 2001 р.). І хоча у 2002 р. цей показник трохи зменшився, однак порівняно з 1996 р. концентрація розподілу інвестицій у 1999 – 2003 рр. зросла у 2 – 2,5 раза.

Таблиця 2

Ступінь концентрації інвестицій в основний капітал по регіонах

	Роки							
	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Коефіцієнт концентрації	0,054	0,070	0,087	0,110	0,127	0,141	0,129	0,132
Темп зростання, у % до 1996	100,0	130,5	161,2	204,9	237,2	261,8	240,0	246,0

Проведене дослідження регіональних особливостей інвестиційних процесів дозволяє зробити декілька висновків. По-перше, беззаперечним фактом є посилення регіональних диспропорцій у інвестиційному процесі, про що свідчить варіація інвестицій в основний капітал регіонів. До позитиву можна зарахувати деяку стабілізацію цього розшарування після 2001 року.

По-друге, спостерігається диспропорційність між процесами реального інвестування та створенням доданої вартості на регіональному рівні. Переломним періодом можна вважати той самий 2001 рік, коли концентрація інвестицій щодо ВДВ досягла поки що найвищого значення. Навіть з огляду на певні позитивні зрушення, глибина інвестиційних перекосів залишається досить значною. Таким чином, одні регіони недоотримують інвестиції порівняно зі своїм економічним потенціалом, що виражений у показнику ВДВ, інші — навпаки.

Слід зазначити, що для успішного розвитку економіки України та її регіонів, плідної їх інтеграції до світової економіки, необхідним є прийняття відповідних законодавчих актів, які б сприяли покращенню інвестиційного клімату в країні. До поняття покращення інвестиційного клімату слід включати весь спектр внутрішніх та зовнішніх факторів стримування ефективного розвитку інвестиційної діяльності в Україні. Не слід також забувати про те, що для кожного об'єкта інвестування фактори інвестиційного ризику мають певну значимість та потребують індивідуального аналізу. Звідси формується висновок, що розробка єдиної системи оцінки інвестиційних ризиків в країні має стати одним із пріоритетних напрямків наукового управління інвестиційним процесом.

Література: 1. Борщ Л. М. Інвестиції в Україні: стан, проблеми і перспективи. — К.: Знання, КОО, 2002. — 320 с. 2. Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку: Монографія / За ред. акад. НАН України В. М. Гейця. — К.: Інститут екон. прогнозувань; Фенікс, 2003. — 1008 с. 3. Реверчук С. К. Інвестологія: наука про інвестування: Навчальний посібник / С. К. Реверчук, Н. Й. Реверчук, І. Г. Скоморович; [За ред. докт. екон. наук, професора С. К. Реверчука. — К.: Атіка, 2001. — 264 с. 4. Пересада А. А. Управління інвестиційним процесом. — К.: Лібра, 2002. — 472 с. 5. Інвестиційна політика в Україні на регіональному рівні // Економічні Есе. Вип. 16. — К.: Інститут Реформ, 2003. — 88 с. 6. Розвиток регіонів України зусиллями влади, громадськості та бізнесу // Економічні Есе. Вип. 17. — К.: Інститут реформ, 2004. — 128 с.

Стаття надійшла до редакції
 29.07.2005 р

УДК 339.138

Штуль В. П.

МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНА БАЗА ЯК МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

In the article the material and technical foundation as one of the components of competitive environment of Higher Education development is considered. The regional aspect of Higher Education in Ukraine is described. New ways of increasing the competitiveness of the Ukrainian education in Europe and at the Higher Education at Establishments in Ukraine are suggested.

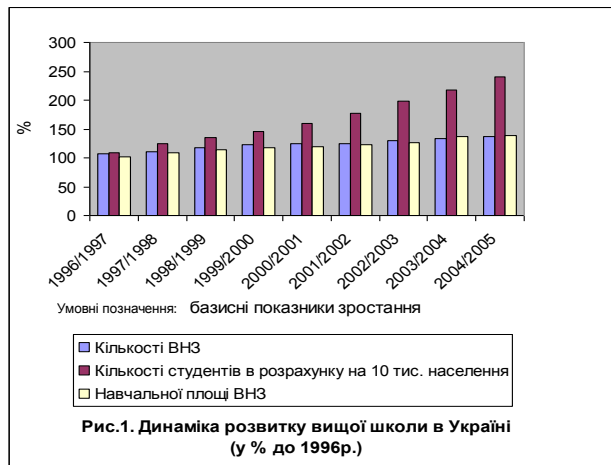
Конкурентоспроможність вищих навчальних закладів залежить від урахування широкого кола усіх можливих чинників, які формують ринок освітніх послуг або здатні вплинути на нього. Це обумовлює перехід окремих чинників у різні періоди функціонування суб'єкта надання послуги із розряду рядових до основних і навпаки. Різні чинники маркетингу у сфері надання вищої освіти мають, з одного боку, різний обсяг фінансових затрат і часу на їх матеріалізацію, а з іншого — різний термін для прояву позитивного впливу цього фактора на результати діяльності.

Перш за все це стосується стану матеріально-технічної бази (МТБ) як складника привабливості закладів вищої освіти, але сьогодні цей норматив не прописаний як вимога. Водночас не підлягає сумніву, що саме МТБ, тобто навчальні приміщення, будівлі, споруди, технології стають одним із головних рушіїв навчального процесу, яким можна забезпечувати конкурентоспроможність освітньої послуги конкретного ВНЗ та вищої освіти України загалом. Важливо прийняти обґрунтовані рішення щодо раціонального використання МТБ, передусім зважаючи на принцип регіоналізації закладів.

Матеріально-технічна база ВНЗ, як важливий чинник якості освітньої послуги, конкурентоспроможності закладів, на погляд автора, належить до високоефективних і тих, що вимагають порівняно тривалого періоду часу на його матеріалізацію і, разом з тим, швидкодіючим з точки зору приваблювання абітурієнтів або, навпаки, їх відштовхування від вищих навчальних закладів. ВНЗ, основні і допоміжні будівлі і приміщення якого не відповідають уявним для студента вимогам, не дивлячись на високий рівень професорсько-викладацького складу, не приверне уваги абітурієнта.

Проблема розвитку матеріально-технічної бази ВНЗ України актуальна тому, що, по-перше, забезпеченість нею вищої освіти України була найуразливішою ланкою, а, по-друге, внаслідок комерціалізації вищої освіти протягом останнього десятиріччя становище з МТБ ще більше загострилося. Тому важливо застосувати певні принципи розміщення ВНЗ як суб'єктів надання освітніх послуг. Вони повинні ґрунтуватися як на інтересах користувачів освітніх послуг, так і закладів освіти, особливо з огляду на ефективне використання МТБ вищої освіти.

Порівняння базисних темпів зростання кількості ВНЗ, студентів та навчальної площі відображено на рис. 1 [1].

Наведене характеризує явища в середовищі вищої освіти України, простежується стрімке збільшення кількості студентів (більше, ніж у 2,4 раза з розрахунку на 10 тис. населення), самих ВНЗ (на 36%) за несуттєвого (менш, ніж на 40%) збільшення навчальних площ ВНЗ, що підкріплює висунуту тезу про загострення проблеми МТБ вищої освіти України. Тобто, у період радянської доби не вистачало навчальних приміщень і устаткування, а останнім часом ця невідповідність збільшилася. Охарактеризована ситуація – наслідок впливу декількох основних причин:

зменшення державного фінансування ВНЗ системи МОН у пострадянський період змусило їх ліцензувати додаткову кількість студентів для навчання на комерційних засадах, що дозволяло вирішувати поточні фінансові проблеми;

відкрито велику кількість ВНЗ приватної власності, що в більшості випадків не супроводжувалося ні будівництвом нових навчальних приміщень, ні додатковою їх орендою.

Таким чином, цілком імовірно, що слідом за очікуваною демографічною ямою в Україні, як чинника, що загострює конкурентну боротьбу на ринку освітніх послуг, негативну роль

у забезпеченні конкурентоспроможності українських ВНЗ на європейському освітньому просторі може стати саме недостатня МТБ.

Актуальна проблема конкуренції ВНЗ і на українському освітньому просторі. Причому конкурентні позиції ВНЗ значною мірою залежатимуть від місця їх розташування, регіону, його значущості, тобто економічного, наукового та культурного потенціалу. Вищими вони будуть у ВНЗ, які представляють окремі регіональні центри освітньої діяльності, ніж у периферійних ВНЗ, тобто тих, які знаходяться поза межами регіональних центрів. Тому важливо виявити такі регіональні центри вищої освіти.

Територію України поділяють на економічні райони, кожен з яких спеціалізується на виробництві тієї чи іншої продукції. Ці райони склалися історично [2, с. 205]. Думки географів і економістів збігаються щодо кількості (дев'яти економічних районів в Україні) проте у різній конфігурації. За Ф. Д. Заставним це — Донецький, Придніпровський, Північно-Східний, Центральнo-Поліський, Причорноморський, Карпатський, Подільський, Центральнo-Український, Західно-Поліський [3, с. 355]. Тоді як за П. Г. Шищенком — Донецький, Придніпровський, Північно-Східний, Столичний, Центральний, Поліський, Північно-Західний, Карпатський, Причорноморський [2, с. 206].

Можна припустити, що й утворення центрів вищої освіти є результатом історичного та культурного розвитку окремих територій, а не впливу якогось одного або декількох із чинників (природно-кліматичного, економічного, етнічного тощо).

Продукт вищої освіти специфічний, а, отже, було б помилковим розраховувати, що саме ці дев'ять економічних районів виконуватимуть роль регіональних центрів вищої освіти. Не можна також погодитися з думкою, що в Україні існують п'ять адміністративно-територіальних одиниць вищої освіти — Північний, Східний, Південний, Західний і Центральний [4, с. 18].

За оцінками автора, в Україні сформовано три великих регіональних центри вищої освіти: Київський, Львівський і Харківський. Підкреслимо, що відповідні цим регіонам міста – це нинішня, або в різні періоди розвитку України, столиці України чи Галицько-Волинського князівства (таблиця). Саме в цих трьох центрах навчається 40,4% студентів, сконцентровано 51,2% дипломованих професорів, на ці центри припадає значна кількість студентів як за джерелами фінансування, так і за освітньо-кваліфікаційними рівнями.

До оцінками трьох центрів вищої освіти можна додати ще три (Донецьк, Дніпропетровськ, Одеса), на які додатково припадає 20,8% студентів. Разом на ці 6 регіональних центрів припадає 61,2% студентів, 71,2% професорів, витрачаються основні кошти на освіту.

Таблиця

Характеристика вищої освіти окремих регіонів України

№ зп	Регіональний центр	Чисельність студентів, осіб	Фінансування, осіб, молодший спеціаліст			Фінансування, осіб, спеціаліст, магістр			Кількість професорів, осіб
			держ. бюджет	місцевий бюджет	фізичні та юридичні особи	держ. бюджет	місцевий бюджет	фізичні та юридичні особи	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1	м. Київ і область	458594	42915	2938	88675	24065	338	42988	3076
2	м. Львів і область	115008	15465	1199	19615	8069	39	10066	719
3	м. Харків і область	245196	24412	1526	37092	14467	—	17952	1790
4	Усього	818798	82792	5663	145382	46601	377	71006	5585
5	м. Дніпропетровськ і область	144948	20837	1762	27969	8688	98	8492	696

Закінчення таблиці

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
6	м. До- нецьк і область	156018	21260	1356	36393	6382	17	14402	717
7	м. Одеса і область	120216	14466	1168	17509	7177	26	9710	763
8	Усього	421182	56563	4286	81871	22247	141	32604	2176
9	Разом (4+8)	1239980	139355	9949	227253	68848	518	103610	7761
10	Частка (1-3)	40,4	36,4	22,1	36,0	45,1	23, 5	39,5	51,2
11	Частка (5-7)	20,8	24,9	16,7	20,3	21,5	8,8	18,1	20,0
12	Частка (9)	61,2	61,3	38,8	56,3	66,6	32, 3	57,6	71,2
13	Україна	2026726	227617	25660	404169	103395	1605	179804	1090

Розрахунки на залучення потенційних споживачів освітніх послуг, тобто абітурієнтів сусідніх областей до цих регіонів досить умовні. Передусім тому, що чинники, які зумовлюють орієнтацію абітурієнтів досить динамічні. Наприклад, конкурсна ситуація ВНЗ окремих регіонів – вирішальний чинник залучення студентів у радянський період тепер взагалі позбавлена якоїсь значущості з двох причин: по-перше, зменшено частку державного фінансування вищої освіти, а, по-друге, вводиться єдиний центр тестування, за результатами якого буде здійснюватися зарахування у ВНЗ. Поліпшення матеріального становища сімей абітурієнтів внесе суттєву корекцію у вибір ВНЗ для здобуття вищої освіти. Нівелюється такий фактор впливу на вибір ВНЗ, як відстань від місця проживання абітурієнта до розташування ВНЗ (винаймання житла, харчування, дорожні витрати), а також вартість оплати за навчання (обиратимуть ВНЗ не за найменшою платною за навчання, а за якістю освітньої послуги).

Отже, слід зважувати на певну динаміку об'єктів надання освітніх послуг, викликану конкурентним середовищем їх діяльності та регіоналізацією здобуття вищої освіти. Тому у кожному ВНЗ повинні прийняти стратегічне рішення щодо позиціонування ВНЗ на ринку освітніх послуг, а звідси спрогнозувати й обсяги фінансування на розвиток матеріально-технічної бази.

Розглядаючи конкуренцію серед ВНЗ у регіональному аспекті та ймовірному відтоку частки абітурієнтів у закордонні ВНЗ, слід виокремлювати спеціальності та ВНЗ, яких це стосується в першу чергу. На думку автора, відтік абітурієнтів у столичні ВНЗ і, тим більше, закордонні ВНЗ вчительських спеціальностей загрожують меншою мірою, ніж економічним, інженерним або медичним.

У зв'язку з цим можна зробити певні висновки. Визначення місця та ролі МТВ у системі вищої освіти України, окремих ВНЗ з розрахунку на досить високі витрати на її будівництво, оновлення, поповнення, показало, що потребують виявлення ті типи ВНЗ та спеціальності, які вимагають пріоритетного фінансування, лобювання їх прискореного розвитку та забезпечення конкурентоспроможності на ринку освітніх послуг. Доцільно обґрунтувати вагомість впливу окремих чинників на конкурентоспроможність вищої освіти України, окремих ВНЗ та, відповідно до цього, ранжувати черговість і обсяги витрат на їх фінансування. Подальшого дослідження вимагає виявлення слабких і сильних сторін національної вищої освіти порівняно з європейською у розрізі окремих спеціальностей, типів ВНЗ і інших ознак.

Рішення на основі цих висновків дозволяють не лише підвищити ефективність використання МТБ закладів освіти, а й покласти ВНЗ України достойне, конкурентоспроможне місце на європейському і світовому освітньому просторі.

Література: 1. Степко М. Ф. Вища освіта України. Інформаційно-аналітичні матеріали до засідання колегії МОН. — К.: КНЕУ, 2003. — 36 с. 2. Шищенко П. Г. Географія: Навч. посібник / П. Г. Шищенко, Я. Б. Олійник, А. В. Степаненко, П. О. Масиляк — К.: Тов. "Знання", КОО, 2001. — 436 с. 3. Заставний Ф. Д. Географія України. У 2-х книгах. — Львів: Світ, 1994. — 472 с. 4. Вища освіта і наука України. Інформаційно-аналітичні матеріали до засідання підсумкової колегії Міністерства освіти і науки України. — К.: КНЕУ, 2005. — 56 с.

УДК 364.014

**Коюда В. О.
Гамова О. И.**

**СОЦІАЛЬНЕ ПАРТНЕРСТВО
СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ
НАСЕЛЕННЯ РЕГІОНУ**

In the article the social partnership, the conditions of business and forms of its realization among the bodies of local government and non-governmental non-commercial organizations of Kharkiv are considered. Recommendations to the improvement of social security system are given.

Розвиток системи соціального захисту в умовах транзитивного суспільства відбувається з труднощами, специфічними для сучасного стану вітчизняної економіки. Трансформаційні прояви сучасних економічних перетворень водночас актуалізували такі соціальні проблеми, як: безробіття, інфляція, бідність, дефіцит державного бюджету тощо. В таких умовах у суспільстві підвищується соціальна незахищеність людини та, як наслідок, посилюється роль системи соціального захисту населення. Формування ефективної системи соціального захисту населення, її складових та механізмів здійснення як на загальнодержавному, так і на регіональному рівні є нагальною проблемою українського сьогодення.

Одним із важливих механізмів соціального захисту населення є соціальне партнерство. На погляд фахівців [1 – 3], під соціальним партнерством розуміється система взаємовідносин між найманими працівниками та роботодавцями. Інші автори [4] не погоджуються з цим твердженням і вважають, що інститут соціального партнерства не повинен зводитись до сфери домовленостей у межах трипартизму, але визнають, що це є до певної міри початкова і дуже важлива форма соціального партнерства. На думку авторів, поняття соціального партнерства є більш широким, ніж поняття трипартизму. У роботі [4] соціальне партнерство — це акції, що здійснюються рівноправними суб'єктами за добровільною згодою на принципах довіри з метою розв'язання актуальних проблем соціально-економічного розвитку. Так, суб'єктами соціального партнерства є три сектори: державний, приватний комерційний та недержавний некомерційний (рис. 1).

Рис. 1. Сектори економіки та форми організацій

На сьогодні все більшого поширення набуває модель соціального партнерства, яка передбачає встановлення конструктивної взаємодії між структурами влади, органами місцевого самоврядування та недержавними некомерційними організаціями на регіональному рівні.

Метою цієї статті є дослідження сучасного стану співробітництва між органами місцевого самоврядування міста Харкова та недержавними некомерційними організаціями в системі соціального захисту населення регіону.

Стаття надійшла до редакції
01.08.2005 р.

© Коюда В. О., Гамова О. И., 2005